

Un mondo infero in terra

La Tessaglia di Lucano e la maga Eritto

Cristiano D'Orsi – Monza, 21 maggio 2022

Lucano, *Bellum Civile Pharsalia*, ed. Bourgery, 1926, VI, 333-830

(traduzione su PowerPoint a cura di Luca Canali per BUR, Milano, 2017⁸= 1997¹)

Thessaliam, qua parte diem brumalibus horis / Attollit
Titan, rupes Ossaea coercet; / 335 Cum per summa poli
Phoebum trahit altior aestas, / Pelion opponit radiis
nascentibus umbras; / At medios ignes caeli rapidique
Leonis / Solstitiale caput nemorosus summouet Othrys.
/ Excipit aduersos zephyros et Iapyga Pindus / 340 Et
maturato praecidit uespere lucem; / Nec metuens imi
borean habitator Olympi / Lucentem totis ignorat
noctibus Arcton. / Hos inter montis, media qui ualle
premuntur, / Perpetuis quondam latuere paludibus agri,
/ 345 Flumina dum campi retinent nec peruia Tempe/
Dant aditus pelagi stagnumque implentibus unus /
Crescere cursus erat. Postquam discessit Olympo /
Herculea grauis Ossa manu subitaeque ruinam / Sensit
aquae Nereus, melius mansura sub undis / 350 Emathis
aequorei regnum Pharsalos Achillis / Eminent et, prima
Rhoeteia litora pinu / Quae tetigit, Phylace Pteleosque et
Dorion ira / Flebile Pieridum, Trachin pretioque
nefandae / Lampados Herculeis fortis Meliboëa
pharetris / 355 Atque olim Larisa potens, ubi nobile
quondam / Nunc super Argos arant, ueteres ubi fabula
Thebas / Monstrat Echionias, ubi quondam Pentheos
exul / Colla caputque ferens supremo tradidit igni /
Questa, quod hoc solum nato rapuisset, Agaue. / 360
Ergo abrupta palus multos discessit in amnes. / Purus in
occasus, parui sed gurgitis, Aëas / Ionio fluit inde mari,
nec fortior undis / Labitur auctae pater Isidis et tuus,
Oeneu, / Paene gener crassis oblimat Echinadas undis, /
365 Et Meleagream maculatus sanguine Nessi / Euenos
Calydona secat. Ferit amne citato / Maliacas Spercheos
aquas, et flumine puro / Irrigat Amphrysos famulantis
pascua Phoebi, / Quique nec umentis nebulas nec rore
madentem / 370 Aëra nec tenues uentos suspirat,
Anauros, / Et quisquis pelago per se non cognitus amnis
/ Peneo donauit aquas. It gurgite raptō / Apidanos
numquamque celer, nisi mixtus, Enipeus. / Accipit
Asopos cursus Phoenixque Melasque. / 375 Solus, in
alterius nomen cum uenerit undae, / Defendit Titaresos
aquas lapsusque superne / Gurgite Penei pro siccis utitur
aruis; / Hunc fama est Stygiis manare paludibus amnem
/ Et capitis memorem fluuii contagia uilis / 380 Nolle
pati superumque sibi seruare timorem. / Vt primum
emissis patuerunt amnibus arua, / Pinguis Bebrycio
discessit uomere sulcus; / Mox Lelegum dextra pressum
descendit aratrum; / Aeolidae Dolopesque solum fregere
coloni / 385 Et Magnetes equis, Minyae gens cognita
remis. / Illic semiferos Ixionidas Centauros / Feta
Pelethroniis nubes effudit in antris: / Aspera te Pholoes
frangentem, Monyche, saxa, / Teque sub Oetaeo
torquentem uertice uulsas, / 390 Rhoete ferox, quas uix
boreas inuerteret, ornos, / Hospes et Alcidae magni,
Phole, teque per amnem / Improbe Lernaëas uector
passure sagittas, / Teque, senex Chiron, gelido qui sidere
fulgens / Impetis Haemonio maiorem Scorpion arcu. /

395 Hac tellure feri micuerunt semina Martis. / Primus
ab aequorea percussis cuspide saxis / Thessalicus
sonipes, bellis feralibus omen, / Exiluit, primus
chalybem frenosque momordit / Spumauitque nouis
Lapithae domitoris habenis. / 400 Prima fretum scindens
Pagasaeo litore pinus / Terrenum ignotas hominem
proiecit in undas. / Primus Thessalicae rector telluris
Ionos / In formam calidae percussit pondera massae, /
Fudit et argentum flammis aurumque moneta / 405
Fregit et immensis coxit fornacibus aëra. / Illic quod
populos scelerata impegit in arma, / Diuitias numerare
datum est. Hinc maxima serpens / Descendit Python
Cirrhaeaeque fluxit in arua, / Vnde et Thessalicae ueniunt
ad Pythia laurus. / 410 Impius hinc prolem superis
immisit Aloeus, / Inseruit celsis prope se cum Pelion
astris / Sideribusque uias incurrens abstulit Ossa. / Hac
ubi damnata fati tellure locarunt / Castra duces, cunctos
belli praesaga futuri / 415 Mens agitat, summique
grauem discriminis horam / Aduentare palam est,
propius iam fata moueri. / Degeneres trepidant animi
peioraque uersant; / Ad dubios pauci praesumpto robore
casus / Spemque metumque ferunt. Turbae sed mixtus
inerti / 420 Sextus erat, Magno proles non digna parente,
/ Qui mox Scyllaeis exul grassatus in undis / Polluit
aequoreos Siculus pirata triumphos. / Qui stimulante
metu fati praenosceret cursus / Impatiensque morae
uenturisque omnibus aeger / 425 Non tripodas Deli, non
Pythia consulit antra / Nec quaesisse libet, primis quid
frugibus altrix / Aere Iouis Dodona sonet, quis noscere
fibra / Fata queat, quis prodat aëas, quis fulgura caeli /
Seruet et Assyria scrutetur sidera cura, / 430 Aut si quid
tacitum, sed fas erat. Ille supernis / Detestanda deis
saeuorum arcana magorum / Nouerat et tristis sacris
feralibus aras, / Vmbrarum Ditisque fidem, miseroque
liquebat / Scire parum superos. uanum saeuumque
furorem / 435 Aduuat ipse locus uicinaque moenia
castris / Haemonidum, ficti quas nulla licentia monstri /
Transierit, quarum quidquid non creditur ars est. /
Thessala quin etiam tellus herbasque nocentes / Rupibus
ingenuit sensuraque saxa canentes / 440 Arcanum ferale
magos. Ibi plurima surgunt / Vim factura deis, et terris
hospita Colchis / Legit in Haemoniis, quas non
aduexerat, herbas. / Impia tot populis, tot surdas
gentibus aures / Caelicolum dirae conuertunt carmina
gentis. / 445 Vna per aetherios exit uox illa recessus /
Verbaque ad inuitum perfert cogentia numen, / Quod
non cura poli caelique uolubilis unquam / Auocat.
Infandum tetigit cum sidera murmur / Tunc Babylon
Persea licet secretaque Memphis / 450 Omne
uetustorum soluat penetrale magorum, / Abducet
superos alienis Thessalis aris. / Carmine Thessalidum
dura in praecordia fluxit / Non fati addictus amor,
flammisque seueri / Illicitis arsere senes. nec noxia
tantum / 455 Pocula proficiunt aut cum turgentia suco /

Frontis amaturae subducunt pignora fetae: / Mens hausti
nulla sanie polluta ueneni / Excantata perit. Quos non
concordia mixti / Alligat ulla tori blandaeque potentia
formae, / 460 Traxerunt torti magica uertigine fili. /
Cessauere uices rerum, dilataque longa / Haesit nocte
dies; legi non paruut aether, / Torpuut et praeceps audito
carmine mundus, / Axibus et rapidis impulsos Iuppiter
urgens / 465 Miratur non ire polos. Nunc omnia
compleunt / Imbribus et calido praeducunt nubila
Phoebo / Et tonat ignaro caelum Ioue; uocibus isdem /
Vmentis late nebulas nimbosque solutis / Excussere
comis. uentis cessantibus aequor / 470 Intumuit; rursus
uetitum sentire procellas / Conticuit turbante noto,
puppimque ferentes / In uentum tumuere sinus. De rupe
pependit / Abscisa fixus torrens, amnisque cucurrit /
Non qua pronus erat. Nilum non extulit aestas; / 475
Maecander direxit aquas, Rhodanumque morantem /
Praecipitauit Arar. Summisso uertice montes /
Explicuere iugum; nubes suspexit Olympus, / Solibus et
nullis Scythicae, cum bruma rigeret, / Dimaduere niues.
impulsam sidere Tethyn / 480 Reppulit Haemonium
defenso litore carmen. / Terra quoque immoti concussit
ponderis axes / Et medium uergens titubauit nisus in
orbem. / Tanta molis onus percussus uoce recessit /
Perspectumque dedit circumlabentis Olympi. / 485
Omne potens animal leti genitumque nocere / Et pauet
Haemonias et mortibus instruit artes. / Has auidae tigres
et nobilis ira leonum / Ore fouent blando; gelidos his
explicat orbem / Inque pruinoso coluber distenditur aruo.
/ 490 Viperei coeunt abrupto corpore nodi /
Humanoque cadit serpens afflata ueneno. / Quis labor
hic superis cantus herbasque sequendi / Spernendique
timor? cuius commercia pacti / Obstrictos habuere deos?
parere necesse est / 495 An iuuat? ignota tantum pietate
merentur / An tacitis ualuere minis? hoc iuris in omnis /
Est illis superos, an habent haec carmina certum /
Imperiosa deum qui mundum cogere, quidquid / Cogitur
ipse, potest? Illis et sidera primum / 500 Praecipiti
deducta polo, Phoebeque serena / Non aliter diris
uerborum obsessa ueneni / Palluit et nigris terrenisque
ignibus arsit, / Quam si fraterna prohiberet imagine
tellus / Insereretque suas flammis caelestibus umbras, /
505 Et patitur tantos cantu depressa labores / Donec
suppositas propior despumet in herbas. / Hos scelerum
ritus, haec dirae carmina gentis / Effera damnarat nimiae
pietatis Erictho / Inque nouos ritus pollutam duxerat
artem. / 510 Illi namque nefas urbis summittere tecto /
Aut laribus ferale caput desertaque busta / Incolit et
tumulos expulsis obtinet umbris / Grata deis Erebi.
coetus audire silentium, / Nosse domos Stygias
arcanaque Ditis operi / 515 Non superi, non uita uetat.
Tenet ora profanae / Foeda situ macies, caeloque ignota
sereno / Terribilis Stygio facies pallore grauatur /
Impexis onerata comis; si nimbus et atrae / Sidera
subducunt nubes, tunc Thessala nudis / 520 Egreditur
bustis nocturnaue fulmina captat. / Semina fecundae
segetis calcata perussit / Et non letiferas spirando
perdidit auras. / Nec superos orat nec cantu supplice
numen / Auxiliare uocat nec fibras illa litantis /
525 Nouit; funereas aris imponere flammis / Gaudet et
accenso rapuit quae tura sepulchro. / Omne nefas superi
prima iam uoce precantis / Concedunt carmenque

timet audire secundum. / Viuentes animas et adhuc sua
membra regentes / 530 Infodit busto, fatis debentibus
annos / Mors inuita subit, peruersa funera pompa /
Rettulit a tumulis, fugere cadauera lectum. / Fumantis
iuuenum cineres ardentiaque ossa / E mediis rapit illa
rogis ipsamque, parentes / 535 Quam tenuere, facem
nigroque uolantia fumo / Feralis fragmenta tori,
uestesque fluentes / Colligit in cineres et olentis membra
fauillas. / Ast ubi seruantur saxis, quibus intimus umor /
Ducitur, et tracta durescunt tabe medullae / 540 Corpora,
tunc omnis auide desauit in artus / Immergitque manus
oculis gaudetque gelatos / Effodisse orbem et siccae
pallida rodit / Excrementa manus. Laqueum nodosque
nocentis / Ore suo rumpit, pendentia corpora carpsit /
545 Abrasitque cruces percussaue uiscera nimbis /
Vulsit et incoctas admissis sole medullas. / Insertum
manibus chalybem nigramque per artus / Stillantis tabi
saniam uirusque coactum / Sustulit et neruo morsus
retinente pependit. / 550 Et quodcumque iacet nuda
tellure cadauer, / Ante feras uolucresque sedet nec
carpere membra / Vult ferro manibusque suis
morsusque luporum / Exspectat siccis raptura e faucibus
artus. / Nec cessant a caede manus, si sanguine uiuo /
555 Est opus, erumpat iugulo qui primus aperto, / Nec
refugit caedes, uiuum si sacra cruorem / Extaque
funerae poscunt trepidantia mensae; / Vulnere sic
uentris, non qua natura uocabat, / Extrahitur partus
calidis ponendus in aris; / 560 Et quotiens saeuus opus est
ac fortibus umbris, / Ipsa facit manes: hominum mors
omnis in usu est. / Illa genae florem primaueo corpore
uulsit, / Illa comam laeua morienti abscidit ephebo. /
Saepe etiam caris cognato in funere dira / 565 Thessalis
incubuit membris atque oscula figens / Truncauitque
caput compressaque dentibus ora / Laxauit siccoque
haerentem gutture linguam / Praemordens gelidis
infundit murmura labris / Arcanumque nefas Stygias
mandauit ad umbras. / 570 Hanc ut fama loci Pompeio
prodidit, alta / Nocte poli, Titan medium quo tempore
ducit / Sub nostra tellure diem, deserta per arua / Carpit
iter. Fidi scelerum suetique ministri / Effractos circum
tumulos ac busta uagati / 575 Conspexere procul
praeupta in caute sedentem, / Qua iuga deuexus
Pharsalica porrigit Haemus. / Illa magis magicisque deis
incognita uerba / Temptabat carmenque nouos fingebat
in usus. / Namque timens ne Mars alium uagus iret in
orbem / 580 E mathis et tellus tam multa caede careret, /
Pollutos cantu dirisque uenefica sucis / Conspersos
uetuit transmittere bella Philippos, / Tot mortes habitura
suas usuraue mundi / Sanguine; caesorum truncare
cadauera regum / 585 Sperat et Hesperiae cineres
auertere gentis / Ossaue nobilium tantosque acquirere
manes. / Hic ardor solusque labor, quid corpore Magni /
Proiecto rapiat, quos Caesaris inuolat artus. / Quam
prior affatur Pompei ignaua propago / 590 O decus
Haemonidum, populis quae pandere fata / Quaeque suo
uentura potes deuertere cursu, / Te precor, ut certum
liceat mihi noscere finem, / Quem belli fortuna parat.
Non ultima turbae / Pars ego Romanae, Magni
clarissima proles, / 595 Vel dominus rerum uel tanti
funeris heres. / Mens dubiis percussa pauet rursusque
parata est / Certos ferre metus; hoc casibus eripe iuris, /
Ne subiti caecique ruant. uel numina torque / Vel tu

parce deis et manibus exprime uerum. / 600Elysias
 resera sedes ipsamque uocatam, / Quos petat e nobis,
 Mortem mihi coge fateri. / Non humilis labor est;
 dignum quod quaerere cures / Vel tibi quo tanti
 praeponderet alea fati." / Impia laetatur uulgatae nomine
 famae / 605Thessalis et contra: "Si fata minora moueres,
 / Pronum erat, o iuuenis, quos uelles" inquit "in actus /
 Inuitos praebere deos. Conceditur arti, / Vnam cum
 radiis presserunt sidera mortem, / Inseruisse moras, et
 quamuis fecerit omnis / 610Stella senem, medios herbis
 praerumpimus annos. / At simul a prima descendit
 origine mundi / Causarum series atque omnia fata
 laborant / Si quicquam mutare uelis, unoque sub ictu /
 Stat genus humanum, tunc (Thessala turba fatemur) /
 615Plus Fortuna potest. Sed si praenosceret casus /
 Contentus, facilesque aditus multique patebunt / Ad
 uerum: tellus nobis aetherque chaosque / Aequoraque et
 campi Rhodopeaque saxa loquentur. / Sed pronum, cum
 tanta nouae sit copia mortis, / 620Emathiis unum
 campis attollere corpus, / Vt modo defuncti tepidique
 cadaueris ora / Plena uoce sonent nec membris sole
 perustis / Auribus incertum feralis strideat umbra." /
 Dixerat et noctis geminatis arte tenebris / 625Maestum
 tecta caput squalenti nube pererrat / Corpora caesorum
 tumulis proiecta negatis. / Continuo fugere lupi, fugere
 reuulsis / Vnguibus impastae uolucres, dum Thessala
 uatem / Eligit et gelidas leto scrutata medullas /
 630Pulmonis rigidi stantis sine uulnere fibras / Inuenit et
 uocem defuncto in corpore quaerit. / Fata peremptorum
 pendent iam multa uirorum, / Quem superis reuocasse
 uelit. Si tollere totas / Temptasset campis acies et
 reddere bello, / 635Cessissent leges Erebi, monstroque
 potenti / Extractus Stygio populus pugnasset Auerno. /
 Electum tandem traiecto gutture corpus / Ducit, et
 inserto laqueis feralibus unco / Per scopulos miserum
 trahitur, per saxa cadauer / 640Victurum montisque caui,
 quem tristis Erictho / Damnarat sacris, alta sub rupe
 locatur. / Haud procul a Ditis caecis depressa cauernis /
 In praiceps subsedit humus, quam pallida pronis / Vrget
 silua comis et nullo uertice caelum / 645Suspiciens
 Phoebos non peruia taxus opacat. / Marcentes intus
 tenebrae pallensque sub antris / Longa nocte situs
 numquam nisi carmine factum / Lumen habet. Non
 Taenariis sic faucibus aer / Sedit iners, maestum mundi
 confine latentis / 650Ac nostri, quo non metuant
 admittere manes / Tartarei reges. nam quamuis Thessala
 uates / Vim faciat fati, dubium est, quod traxerit illuc, /
 Aspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras. /
 Discolor et uario furialis cultus amictu / 655Induitur,
 uultusque aperitur crine remoto / Et coma uiperis
 substringitur horrida sertis. / Vt pauidos iuuenis comites
 ipsumque trementem / Conspicit exanimi defixum
 lumina uultu: / "Ponite" ait "trepida conceptos mente
 timores. / 660Iam noua, iam uera reddetur uita figura, /
 Vt quamuis pauidi possint audire loquentem. / Si uero
 Stygiosque lacus ripamque sonantem / Ignibus ostendam,
 si me praesente uideri / Eumenides possint uillosaque
 colla colubris / 665Cerberus excutiens et uincti terga
 gigantes? / Quis timor, ignaui, metuentis cernere
 manes?" / Pectora tunc primum feruenti sanguine
 supplet / Vulneribus laxata nouis taboque medullas /
 Abluit et uirus large lunare ministrat. / 670Huc quicquid

fetu genuit natura sinistro / Miscetur. Non spuma
 canum, quibus unda timori est / Viscera non lyncis, non
 durae nodus hyaenae / Defuit et cerui pastae serpente
 medullae, / Non puppim retinens euro tendente rudentis
 / 675In mediis echenais aquis oculique draconum /
 Quaeque sonant feta tepefacta sub alite saxa; / Non
 Arabum uolucer serpens innataque rubris / Aequoribus
 custos pretiosae uipera conchae / Aut uiuentis adhuc
 Libyci membrana cerastae / 680Aut cinis eoa positi
 phoenicis in ara. / Quo postquam uiles et habentis
 nomina pestis / Contulit, infando saturatas carmine
 frondis / Et, quibus os dirum nascentibus inspuit, herbas
 / Addidit et quicquid mundo dedit ipsa ueneni. /
 685Tum uox Lethaeos cunctis pollentior herbis /
 Excantare deos confundit murmura primum / Dissona
 et humanae multum discordia linguae. / Latratus habet
 illa canum gemitusque luporum, / Quod trepidus bubo,
 quod strix nocturna queruntur, / 690Quod strident
 ululantque ferae, quod sibilat anguis; / Exprimit et
 planctus illisae cautibus undae / Siluarumque sonum
 fractaeque tonitrua nubis. / Tot rerum uox una fuit. Mox
 cetera cantu / Explicat Haemonio penetratque in Tartara
 lingua: / 695"Eumenides Stygiumque nefas Poenaeque
 nocentum / Et Chaos innumeros auidum confundere
 mundos / Et rector terrae, quem longa in saecula torquet
 / Mors dilata deum, Styx, et, quos nulla meretur /
 Thessalis, Elysios, caelum matremque perosa /
 700Persephone nostraeque Hecates pars ultima, per
 quam / Manibus et mihi sunt tacitae commercia linguae,
 / Ianitor et sedis laxae, qui uiscera saeuo / Spargis nostra
 cani repetitaeque fila sorores / Tracturae tuque o
 flagrantis portitor undae, / 705Iam lassate senex ad me
 redeuntibus umbris, / Exaudite preces; si uos satis ore
 nefando / Pollutoque uoco, si numquam haec carmina
 fibris / Humanis ieiuna cano, si pectora plena / Saepe
 dedi, laui calido prosecta cerebro, / 710Si quisquis uestris
 caput extaque lancibus infans / Imposuit uicturus erat,
 parete precanti. / Non in Tartareo latitantem poscimus
 antro / Adsuetamque diu tenebris, modo luce fugata /
 Descendentem animam; primo pallentis hiatu /
 715Haeret adhuc Orci, licet has exaudiat herbas / Ad
 manes uentura semel. Ducis omina nato / Pompeiana
 canat nostri modo militis umbra, / Si bene de uobis
 ciuilia bella merentur." / Haec ubi fata caput
 spumantiaque ora leuauit, / 720Aspiciat astantem
 proiecti corporis umbram / Exanimis artus inuisaque
 claustra timentem / Carceris antiqui. Pauet ire in pectus apertum
 / Visceraque et ruptas letali uulnere fibras. / A miser
 extremum cui mortis munus inique / 725Eripitur, non
 posse mori. Miratur Erictho / Has fati licuisse moras,
 irataque Morti / Verberat immotum uiuo serpente
 cadauer / Perque cauas terrae, quas egit carmine, rimas /
 Manibus illatrat regnique silentia rumpit: /
 730"Tisiphone uocisque meae secunda Megaera, / Non
 agitis saeuis Erebi per inane flagellis / Infelicem animam?
 iam uos ego nomine uero / Eliciam Stygiasque canes in
 luce superna / Destituam; per busta sequar, per funera
 custos; / 735Expellam tumulis, abigam uos omnibus
 urnis. / Teque deis, ad quos alio procedere uultu / Ficta
 soles, Hecate, pallenti tabida forma, / Ostendam
 faciemque Erebi mutare uetabo. / Eloquar, immenso
 terrae sub pondere quae te / 740Contineant, Hennaec,

dapes, quo foedere maestum / Regem noctis ames, quae
te contagia passam / Noluerit reuocare Ceres. Tibi,
pessime mundi / Arbiter, immittam ruptis Titana
cauernis, / Et subito feriere die. Paretis, an ille /
745Compellendus erit, quo numquam terra uocato /
Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam /
Verberibusque suis trepidam castigat Erinyn, /
Indespecta tenet uobis qui Tartara, cuius / Vos estis
superi, Stygias qui peierat undas?" / 750Protinus
astrictus caluit cruor atraque fouit / Vulnera et in uenas
extremaque membra cucurrit. / Percussae gelido
trepidant sub pectore fibrae, / Et noua desuetis
surrepens uita medullis / Miscetur morti. Tunc omnis
palpitat artus, / 755Tenduntur nerui; nec se tellure
cadauer / Paulatim per membra leuat terraque repulsum
est / Erectumque semel. Distento lumina rictu /
Nudantur. Nondum facies uiuentis in illo, / Iam
morientis erat; remanet pallorque rigorque, / 760Et
stupet illatus mundo. sed murmure nullo / Ora astricta
sonant: uox illi linguaque tantum / Responsura datur.
"Dic" inquit Thessala "magna, / Quod iubeo, mercede
mih; nam uera locutum / Immunem toto mundi
praestabimus aeuo / 765Artibus Haemoniis; tali tua
membra sepulchro, / Talibus exuram Stygio cum
carmine siluis, / Vt nullos cantata magos exaudiat umbra.
/ Sit tanti uixisse iterum, nec uerba nec herbae /
Audebunt longae somnum tibi soluere Lethes / 770A
me morte data. Tripodas uatesque deorum / Sors
obscura decet: certus discedat, ab umbris / Quisquis uera
petit duraeque oracula Mortis / Fortis adit. Ne parce,
precor: da nomina rebus, / Da loca, da uocem, qua
mecum fata loquantur". / 775Addidit et carmen quo
quicquid consulit umbram / Scire dedit. maestum fletu
manante cadauer: / "Tristia non equidem Parcarum
stamina" dixit / "Aspexi tactae reuocatus ab aggere ripae;
/ Quod tamen e cunctis mihi noscere contigit umbris, /
780Effera Romanos agitat discordia manes / Impiaque
infernarn ruperunt arma quietem. / Elysias alii sedes ac
Tartara maesta / Diuersi liquere duces; quid fata pararent
/ Hi fecere palam. Tristis felicibus umbris / 785Vultus
erat; uidi Decios, natumque patremque, / Lustrales bellis
animas, flentemque Camillum / Et Curios, Sullam de te,
Fortuna, querentem; / Deplorat Libycis perituram Scipio
terris / Infaustam subolem; maior Carthaginis hostis /
790Non seruituri maeret Cato fata nepotis; / Solum te,
consul depulsis prime tyrannis, / Brute, pias inter
gaudentem uidimus umbras. / Abruptis Catilina minax
fractisque catenis / Exultat Mariique truces nudique
Cethegi; / 795Vidi ego laetantis, popularia nomina,
Drusos / Legibus immodicos ausosque ingentia
Gracchos; / Aeternis chalibis nodis et carcere Ditis /
Constrictae plausere manus, camposque piorum / Poscit
turba nocens. Regni possessor inertis / 800Pallentis
aperit sedes abruptaque saxa / Asperat et durum uinclis
adamanta paratque / Poenam uictori. Refer haec solacia
tecum, / O iuuenis, placido manes patremque
domumque / Exspectare sinu regnique in parte serena /
805Pompeis seruare locum. Nec gloria parucae / Sollicitet
uitae: ueniet quae misceat omnis / Hora duces.
Properate mori magnoque superbi / Quamuis e paruis
animo descendite bustis / Et Romanorum manes calcate
deorum. / 810Quem tumulum Nili, quem Thybridis

alluat unda, / Quaeritur; et ducibus tantum de funere
pugna. / Tu fatum ne quaere tuum: cognoscere Parcae /
Me reticente dabunt; tibi certior omnia uates / Ipse canet
Siculis genitor Pompeius in aruis, / 815Ille quoque,
incertus quo te uocet, unde repellat, / Quas iubeat uitare
plagas, quae sidera mundi. / Europam, miseri,
Libyamque Asiamque timete: / Distribuit tumulos uestris
Fortuna triumphis. / O miseranda domus, toto nil orbe
uidebis / 820Tutius Emathia". Sic postquam fata peregit,
/ Stat uultu maestus tacito mortemque reposcit. /
Carminibus magicis opus est herbisque, cadauer / Vt
cadat, et nequeunt animam sibi reddere fata /
Consumpto iam iure semel. Tunc robore multo /
825Extruit illa rogam; uenit defunctus ad ignes. /
Accensa iuuenem positum strue liquit Erictho, /
Tandem passa mori, Sextoque ad castra parentis / It
comes, et caelo lucis ducente colorem, / Dum ferrent
tutos intra tentoria gressus / 830Iussa tenere diem,
densas nox praestitit umbras.